

BATÓ SZILVIA

Egy jelenség jogi alakváltozásai: a párbaj útja a bizonyítási eszköztől a bűncselekményig¹

Egy születésnapi ünnepi kötetben szereplő rövid tanulmány kihagyhatatlan eleme annak indokolása, hogy a szerzőt milyen kapcsolat fűzi az ünnepelthez, illetve az életmű mely részéhez kapcsolódik a közölt szöveg. Jelen esetben mindkét „kötelezettség” teljesíthető annak a megállapításával, hogy Blazovich László egyházjog-történeti és perjogtörténeti kurzusát látogatva ismerkedhetett meg mélyebben egy szegedi joghallgató a 90-es években a középkori bizonyítási eszközökkel, így a bajvívással is. A továbbiakban azonban nem a 15. század végéig bizonyításra használt,² majd a végvári katonáskodáshoz kapcsolódó párbajról lesz szó, hanem annak bűncselekménnyé nyilvánításáról a 18-19. századi magyar büntetőjogban.

I. Szabályozási rendszerek

Az egyes bűncselekmények jogtörténeti vizsgálata két szemszögből történhet: az adott tényállásnak az egész „fejezetben” elfoglalt helyét, másrészt a bűncselekmény tényállását kell elemezni. Előbbi célja annak bemutatása, hogy az adott jogforrás (kodifikációs termék) vagy büntetőjogi szakíró rendszertani szempontból hol, vagyis milyen bűncselekmények között helyezi el ezt a cselekményt. Ennek áttekintése megfelelő alapot ad a vizsgált bűncselekmény jogi tárgyainak meghatározásához és az esetleges elhatárolási szempontok azonosításához. A felhasznált források eltérő jellege alapján három csoportot célszerű tárgyalni a párbajra vonatkozóan: (1) hatályosuló jogforrások (törvények, rendeletek és a szokásjogi úton alkalmazott Praxis Criminalis), a (2) kodifikációs fo-

¹ A tanulmány alapját jelentő kutatást az OTKA PD 78211 ny. számú „Élet és testi épség elleni bűncselekmények a 19. század első felében” (2009–2012) projekt tette lehetővé, a feldolgozás a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült.

² PESTY FRIGYES: *A perdöntő bajvívások története Magyarországon*. Pest, 1867. (Pesty 1867); HAJNIK IMRE: *A magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád- és vegyes-házi királyok alatt*. Budapest, 1899. (Hajnik 1899), 259–276. pp.; BÓNIS GYÖRGY: *A korai és a fejlett feudalizmus korszaka (1000–1526)*. In: Bónis György–Degré Alajos–Varga Endre: *A magyar bírósági szervezet és perjog története*. Zalaegerszeg, 1996., 11–81. pp. (BÓNIS 1996), 60–62. pp.; POMOGYI LÁSZLÓ: *Magyar alkotmány- és jogtörténeti kézikönyvtár*. Budapest, 2008. 488. p.

lyamat eredményei (tervezetek, javaslatok), valamint (3) kézikönyvek és kéziratok előadásjegyzetek.³

1.1. Jogforrások

A magyar jogforrási rendszer és a büntetőjog fejletlensége miatt kódex hiányában a szokásjog uralja ezt a jogágat is, az írott jogi jogforrások csak másodlagos szerepet játszanak, azonban a büntetőjogi gondolkodás megértéséhez fontos a megismerésük. Az írott jogi jogforrásokhoz pozícionálva alakul ugyanis a késő rendi szokásjog, a törvények és rendeletek szabályait a szokásjog beépíti a saját rendszerébe, vagy eltér tőle. A bírósági gyakorlat hivatkozik a törvényekre, de ennek ellenére nem biztos, hogy ténylegesen azok alapján hoznak ítéletet, a 19. század harmincas és negyvenes éveiben a bírói gyakorlatban előfordul az is, hogy egy-egy törvényt korszerűtlennek minősítve eltérő – enyhébb – büntetést alkalmaznak.

A magyar törvényekben 1848 előtt a párbaj csak két alkalommal szerepel, Hunyadi Mátyás 1486:18. törvénycikke és II. Ulászló 1492:37. törvénycikke tiltja meg alkalmazását a lehetséges csalások és az egyéb bizonyítási eszközök elterjedése miatt.⁴ Ezeket a rendelkezéseket a 18-19. századi büntetőjogi irodalom hivatkozza is.⁵ A hazai törvényi szintű szabályozásban azonban nem merül fel bűncselekményként 1848 előtt.

A Praxis Criminalis a II. részben a hűtlenség után, a nemi bűncselekmények előtt a LXII–LXXII. artikulusban szabályozza az élet és testi épség elleni cselekményeket, azonban a párbaj bűncselekménnyé minősítésének nyomát sem találjuk. Egyetlen halvány utalás az enyhítő körülmények között szereplő elviselhetetlen mocskolódás miatti jogos harag lehet.⁶

Az első a teljes büntető anyagi jogot átfogó jogforrás Magyarországon II. József büntető törvénykönyve, amely szakít a 18. századi hagyományokkal, a kodifikáció ko-

³ Az élet és testi épség elleni cselekmények szabályozási rendszeréről: BATÓ SZILVIA: *Mert az Ördög velem volt. Élet elleni bűncselekmények a 19. század első felében*. Budapest, 2012. (BATÓ 2012), 59–115. pp.

⁴ Magyar Törvénytár 1000–1526. évi törvénycikkek. Szerk.: Márkus Dezső, Budapest, 1899, 420–423. pp., 504–505. pp.; PESTY 1867, 172–173. pp., 176. p.; HAJNIK 1899, 275. p.; BÓNIS 1996, 62. p.; BÉLI GÁBOR: *Magyar jogtörténet. A tradicionális jog*. Budapest–Pécs, 2009. 275. p.; *A magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről (1878:5. tcz.) és teljes anyaggyűjteménye II.* Szerk.: Löw Tóbiás, Budapest, 1880. (Reprint 2005), 504. p.

⁵ A kéziratok forrásoknál a vezetéknev, az évszám, az eredeti lapszám, a leszámolás és az eredeti szövegtagolás rövidítése szerepel az első hivatkozásban. A 18–19. századi szerzők margószámával vagy egyéb számokkal és rövidítésekkel bonják meg a szöveget, ezek az igen változatos jelölések a hivatkozott oldalszám után zárójelben szerepelnek. [Kövy SÁNDOR]: *Observationes Generales Historico-Juridico Politicæ*. (kézirat) ELTE-EK B 26 (KÖVY 1814a), 18. p. (46); SZLEMENICS PÁL: *Elementa juris criminalis hungarici*. Pozsony, 1817. (SZLEMENICS 1817), 123. p. (80); SZLEMENICS PÁL: *Elementa juris criminalis hungarici*. Pozsony, 1827. (SZLEMENICS 1827a), 123. p. (80); SZLEMENICS PÁL: *Elementa juris hungarici judicarii criminalis*. Pozsony, 1827. (SZLEMENICS 1827b), 132. (70); SZLEMENICS PÁL: *Elementa juris hungarici judicarii criminalis*. Pozsony, 1833. (SZLEMENICS 1833), 132. p. (70); SZLEMENICS PÁL: *Fenyítő törvénytörvény magyar törvény*. Buda, 1836. (SZLEMENICS 1836), 128. p. (72); SZLEMENICS PÁL: *Fenyítő törvénytörvény magyar törvény*. Pest, 1847. (SZLEMENICS 1847), 109. p. (74).

⁶ *Forma processus judicii criminalis seu praxis criminalis*. Nagyszombat, 1697. 37–55. pp.; BATÓ 2012, 62–68. pp.

rabeli követelményeinek eleget tevő modern kódex. A főbenjáró cselekmények között szereplő bajnívás (105-111. §) több alap- és minősített esetet is tartalmaz.⁷

A 18. század közepétől a Habsburg-kormányzat a legfontosabb problémákat, így a hiányzó büntetőjogi szabályozást is rendeleti jogalkotással pótolja, ezek közül az egész birodalomban egyszerre adja ki Mária Terézia a párbajok megszüntetésére vonatkozó pátent.⁸ Az 1752. július 14-én Bécsben kelt pátens a Helytartótanács 1752. augusztus 7-én kiadott intimatumában egyszerre publikált három rendelkezés közül az első. Egy rövid indokolással vezeti fel a rendelkezéseket, majd meghatározza a párbaj fogalmát és büntetését. Mivel a párbajok megakadályozását is célul tűzi, ezért minden olyan injuria (becsületsértés, rágalmazás) büntetését is szorgalmazza, amely párbajhoz vezethet. A pátens az anyagi jogi szabályokon kívül eljárási rendelkezéseket is tartalmaz. Az alkalmazott büntetések némileg eltérnek a korabeli magyar joggyakorlattól, ugyanis a halálbüntetés mellett 10 éves tömlöc, mindenféle címtől, rangtól való megfosztás és a száműzés is szerepel, sőt ha az elkövető megszökik, akkor a vagyona haszna a kincstárt illeti.⁹

1.2. Kodifikációs törekvések

Az 1795. évi tervezet monográfusa, Hajdu Lajos szerint az élet és testi épség elleni fejezet a bizottsági munkálat legjobban sikerült része. A „polgárok élete és testi épsége elleni bűntettek” fejezetcím alatt, a közbiztonság elleni cselekmények után, a polgárok becsületét sértő bűntettek előtt rendelkezik a tervezet ezekről. A XXIX. szakaszban szereplő párbajnak azonban teljesen következtelen a szabályozása, nem a felsorolt elkövetési magatartásokhoz és az eredményekhez kapcsolnak a szerkesztők szankciókat, hanem az Alapelvekben meghatározott és mechanikusan alkalmazott szándékosság és gondatlanság három-három fokozatához.¹⁰

⁷ A MOL Helytartótanácsi levéltár, Magyar Királyi Helytartótanács iratanyagánál az áttekinthetőség, egyszerűség és egyértelműség követelményeinek eleget téve az Indices generales, extractus ac libri copiales resolutionum normalium állag rövidítése (MOL C 11) után a Politia Criminalis Positiva kötet cím rövidítése, majd a kötet száma, a rész (pars) száma és a rendelet kötetbeli sorszáma következik kötőjellel elválasztva (pl. PCP-23-I-129), valamint az oldalszám. MOL C 11 PCP-24-II-247; *Közönséges törvény a vétkekről és azoknak büntetéseiről*. Buda, 1788. (JOSEPHINA 1788), 3. p., 52. p.; *Universalis sanctio de delictis euromque poenis*. Vienna, 1787. (JOSEPHINA 1787), 46; *Josephinisches Strafgesetzbuch von 1787*. In: *Textbuch zur Strafrechtsgeschichte der Neuzeit*. Szerk.: Buschmann, Arno, München, 1998, 224–272. pp. (JOSEPHINA 1998), 244. p.; HOEGEL, HUGO: *Geschichte des österreichischen Strafrechtes II*. Wien, 1905. (HOEGEL 1905), 187. p.; DAVID, ANKE: *Die Entwicklung des Mordtatbestandes im 19. Jahrhundert*. Schriften zum Strafrecht und Strafprozeßrecht 102. Frankfurt/M., 2009. (DAVID 2009), 173. p.; BATÓ 2012, 68–70. pp.

⁸ HOEGEL 1905, 115. p.

⁹ MOL C 11 PCP-23-I-129, 112-118. pp.; OSZVALDT LAJOS: *Gyűjteménye azon felsőbb szabályrendeleteknek melyek 1752 évtől 1847 évig fenyítő ügyekben kibocsátattak és még jelenleg is érvényesek*. Pest, 1864. (OSZVALDT 1864), 5–10. pp.; BATÓ 2012, 70–72. pp.

¹⁰ *Codex de delictis eorumque poenis pro tribunalibus Regni Hungariae, Partiumque eidem adnexarum per regnicolarem juridicam deputationem*. Pest, 1807. (CODEX 1807), 6. p., 57–69. pp.; HAJDU LAJOS: *Az első (1795-ös) magyar büntetőkódex-tervezet*. Budapest, 1971. (HAJDU 1971), 180–181. pp., 318–319. pp., 323–324. pp., 392–393. pp., 462–478. pp.; BATÓ 2012, 32–33. pp., 72–74. pp.

Az 1830. évi tervezetben az anyagi jogi részen (II.) belül az állam elleni cselekmények után, a II. fejezetben az emberek vele született jogait sértő cselekmények között szabályozzák az élet és testi épség elleni cselekményeket az emberöléstől a sebesítésig. A büntettekről szóló részben a hat alapeset egyike a párbaj (XVI.).¹¹

Az 1843. évi javaslatban a párviadal (XIV. fejezet) tényállása eltér a többi büncselekmény szabályozási módjától, a jogalkotó itt ugyanis nem definiálja, hanem adottnak veszi a fogalmat, csak egyszerű diszpozíció van. A rendelkezések nem is a párbajt szankcionálják, hanem a sérüléssel vagy halállal járó eredményt, ebben „Criminalrichter” szerint a francia, az angol és a bajor megoldást követik a szerkesztők. Ludwig F. O. Schwarze ezt kifejezetten téves és célszerűtlen szabályozásnak tekinti. Fayer László a büntetések meghatározásából, valamint a közkereset korlátozott voltából arra következtet, hogy ez a jelenség nem volt Magyarországon elterjedt.¹² Ez a megközelítés teljesen atipikus a hazai büntetőjogban, hiszen nemcsak az okozott sérülés jelent veszélyt a jogrendre, hanem az is, hogy a becsület megsértését nem a rendes bírói úton, hanem élet vagy testi épség veszélyeztetésével járó párbajban torolják meg. Nincs összehangolva fogalomrendszerét tekintve a többi fejezettel, eltérő a szóhasználata, olyan eredményeket sorol fel, amelyek a gyilkosságra (pl. orgyilkos), és a testi sértésre (pl. teljesen megtévelyodott) vonatkozó rendelkezésekből hiányoznak.

1.3. Szakirodalom

A hazai szakirodalomban két munkából teljesen hiányzik a párbaj, Gochetz Gábor (1746) köteténél azzal is magyarázható, hogy más cselekmények sem szerepelnek ben-

¹¹ IV. *Codex de Delictis eorumque Poenis*. In: *Opinio excelsae regnicolaris deputationis motivis suffulta, pro pertractandis in consequentiam articuli 67: 1790/1 elaboratis articulo 8. 1827. exmissae circa objecta ad deputationem juridicam relata*. Pest, 1831. 309–372. pp. (OPINIO 1831), 349. p., 351–353. pp.; BATÓ 2012, 33–34. pp., 75–76. pp.

¹² Az 1840. évi V. törvénycikkely által a büntető törvénykönyvvel válhatlan kapcsolatban lévő büntető s javító rendszer behozása iránt kimerítő véleményadás végett kiküldött országos választmány jelentése. Buda, 1843 (JAVASLAT 1843), 42–43. pp.; HEYBLER, MORIZ: *Entwurf eines Strafgesetzbuches für das Königreich Ungarn und die damit verbundenen Theile, durch eine Reichstags-Deputation in den Jahren 1841–1843 ausgearbeitet. Aus dem ungarischen Originaltexte übersetzt*. Leipzig 1843, bei Adolph Froberger. Zeitschrift für österreichische Rechtsgelehrsamkeit und politische Gesetzkunde 1844, III, 45–66. pp. (HEYBLER 1844), 50. p.; Ein österreichischer Criminalrichter: *Bemerkungen über den Entwurf eines Strafgesetzbuches für Ungarn*. (Zweiter Artikel.) Oesterreichische Zeitschrift für Rechts- und Staatsswissenschaft 1848, II, 354–377. pp. (Criminalrichter 1848), 365; MITTERMAIER, CARL J. A.: *Strafgesetzgebung in ihrer Fortbildung II*. Heidelberg, 1843. (MITTERMAIER 1843a), 225–226. pp.; MITTERMAIER, [CARL JOSEPH ANTON]: *A magyar büntető törvénykönyvi javallatról*. Pest, 1843. (MITTERMAIER 1843b), 11. p.; SCHWARZE, LUDWIG F. O.: *Entwurf eines Strafgesetzbuchs für Königreich Ungarn und die damit verbundenen Theile. Durch eine Reichsdeputation in den Jahren 1841–1843. ausgearbeitet. Aus dem ungarischen Originaltexte übertragen*. 2 Thle. Leipzig, Froberger, 1843. 183 u. 138 S gr. 8. (geh. 1 2/3 Th Ir.) Kritische Jahrbücher für Deutsche Rechtswissenschaft 7 (1843) 14. 899–922. pp., 912. p.; FAYER LÁSZLÓ: *Az 1843-iki büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye I/1*. Budapest, 1896 (Reprint 2004), 176–177. pp.; BATÓ 2012, 34–36. pp., 76–80. pp.

ne.¹³ Vuchetich Mátyás kézikönyve (1819) kapcsán azonban felmerülhet a bajor kódex (1813) hatása is, azonban ennek igazolására összehasonlító kutatás szükséges.¹⁴

Husztly István kézikönyvében nem bűncselekmény a párbaj, azonban a jogos védelemről szóló 14. címben felmerül a duellum. A szerző hosszan érvel amellett, hogy a becsület védelmében nem lehet embert ölni, nem arányos a sérelemmel, ugyanis a becsület helyreállítható, az emberi élet viszont nem.¹⁵

Bodó Mátyás – Béli Gábor véleménye szerint a Praxis Criminalist kommentáló és Husztly művére nagyban támaszkodó – könyvében sem bűncselekmény a párbaj, azonban a jogos védelemnél tesz róla említést. A becsület védelmében elkövetett ölés aránytalanságáról Husztlyhoz hasonló álláspontot foglal el.¹⁶

Kövy Sándor 1814-ben Sárospatakon tartott latin nyelvű előadásainak lejegyzett és bekötött változatában kifejezetten hosszan foglalkozik a párbaj kérdésével. A szerző a párbajnál nem ír le pontos tényállást, hanem egyenesen Melchior Adam Weikardra hivatkozik, aki szerint a műveletlen népeknél elnézték azt, hogy az embereket visszatarthatóssá a sértésektől a párbajra kihívástól való félelemmel. Kövy a bizonyítási eszközként használt párbajról tesz még említést Hunyadi Mátyásra és II. Ulászlóra hivatkozással. A halálbüntetést itt céltalannak tekinti, mert ez egyfajta öngyilkosság, ezért szerinte inkább infámiával, hivatal elvesztésével és rabsággal lehet megfelelően büntetni. Ismét Weikardot idézi, és hat pontba foglalja össze a regulákat a duellummal kapcsolatosan.¹⁷

Szlemenics Pálnak a 19. század első felében összesen hat büntetőjogi kézikönyve jelent meg, azonban nem minden kiadás jelent érzékelhető változást szerkezeti és tartalmi szempontból. Az első kiadásban a párbajra (80. §) vonatkozó szabályokon belül a szerző megkülönböztet nyilvános és magán párbajt. Előbbi Hunyadi Mátyás és II. Ulászló törvényei alapján történik, vagyis bizonyítási eszközként bírói elrendelésre, utóbbiról viszont a törvények hallgatnak, de a bíróságok úgy büntetik, mint az emberölés egyik fajtáját. Az 1827-ben megjelent átdolgozásban és az utolsó latin változatban a párbajra

¹³ (Tarnói) GOCHETZ GÁBOR: *Systema praxis criminalis incltyi Regni Hungariae Partiumque eidem adnexarum in duas partes divisum quarum prima, de malefi ciis et malefactoribus in genere, altera de criminibus in specie continet articulos*. Buda, 1746; BATÓ 2012, 48. p., 90–92. pp.

¹⁴ VUCHETICH MÁTYÁS: *Institutiones iuris criminalis hungarici in usum Academicarum Regni Hungariae*. Buda, 1819. 228–264. pp.; VUCHETICH MÁTYÁS: *A magyar büntetőjog rendszere, I. könyv elméleti büntetőjog*. Budapest, 2010. 275–313. pp.; BATÓ 2012, 50. p., 103–106. pp. A bajor kódex megoldásáról: DAVID 2009, 176–177. pp.

¹⁵ HUSZTY ISTVÁN: *Jurisprudentia practica seu commentarius novus jus Hungaricum III*. Eger, 1794. (HUSZTY 1794), 5. p. (3), 55–82. pp., 119–120. pp.; BÉLI GÁBOR: *Magyar jogtudományi munkák a Klimó Könyvtárban*. In: A Klimó-könyvtár a tudományos kutatások szolgálatában: A 2001. szeptember 28-án rendezett konferencia előadásai. Szerk.: Csóka-Jaksa Helga. Pécs, 2001. 29–52. pp. (BÉLI 2001), 42–44. pp.; BÉLI GÁBOR: *Strafrechtspraxis und Strafrechtswissenschaft in Ungarn im 18. Jh.* In: *Strafrechtsgeschichte an der Grenze des nächsten Jahrtausendes*. Szerk.: Mezey Barna. Budapest, 2003, 110–121. pp. (BÉLI 2003), 115–117. pp.; BATÓ 2012, 48. p., 81–83. pp.

¹⁶ BODÓ MÁTYÁS: *Jurisprudentia criminalis secundum praxim et constitutiones hungaricas in partes duas divisa*. Pozsony, 1751. (BODÓ 1751), 161–215. pp., 291–294. pp.; BÉLI 2001, 45–48. pp.; BÉLI 2003, 116–121. pp.; BATÓ 2012, 48–49. pp., 83–90. pp.

¹⁷ *Catalogus librorum manuscriptorum Bibliothecae Regiae Scientiarum Universitatis Budapestinensis*. Összeáll.: SZILÁGYI SÁNDOR. Budapest, 1889. (SZILÁGYI 1889), 91. p.; KÖVY 1814a, 18. p. (46); KÖVY [SÁNDOR]: *Conspectus juris criminalis philosophici*. Descr. p. P. B. Sárospatak, 1814. (kézirat) ELTE-EK B 26 (KÖVY 1814b), 8–9. pp. (3), 34–37. pp. (42); BATÓ 2012, 42–43. pp., 92–94. pp.

(LXX. §) vonatkozóan nem módosít. Az 1836-ban kiadott első magyar nyelvű büntető-jogi kézikönyv néhány kiegészítéssel és pontosítással az 1833-as latin változat fordítása. A cselekmény itt kettős viadal néven szerepel (72. §), a bíró által elrendelt nyilvános viadalokat múlt időben említi, a magán párbajt pedig bűncselekménynek tekinti. Az utolsó életében megjelent kiadásban, a javítások és a pontosítások a vizsgált bűncselekményt nem érintik.¹⁸

Fabriczy Sámuel könyve szerkezetében és szemléletmódjában eltér kortársaitól: rendszerbe foglalja az összes bűncselekményt jogszabályi hivatkozással együtt, így az élet és testi épség elleniek között szerepel a párbaj (62. §). A szerző fontos kriminálpolitikai megállapításokat tesz, így kifejti, hogy a jelenlegi jogalkotót aligha állítja nehezebb feladat elé egy bűncselekmény, mint a párbaj, amely a dicső korokban elnézett cselekmény volt, és a modern európai nemzetekben is meggyökeresedett. Egyrészt Jean-Jacques Rousseau-ra hivatkozik, hogy a megsértett becsület ilyen eszközzel történő helyreállítása a közbiztonsággal és a társadalmi békével szemben áll. Másrészt viszont kénytelen megállapítani, hogy nincsen megfelelő fórum az ilyen cselekmények megbüntetésére, de nem is lehet büntetlenül hagyni a becsületsértést. Szerinte egész Európában virágzik az a balvélekedés, hogy a becsületen ejtett foltot csak vérral lehet lemosni, ezt semmilyen jogalkotás nem tudja megállítani, mert a balvélekedéseket a törvény nem tudja kiiktatni. A társadalom megvetéssel sújtja azokat, akik a becsületüket megsértőket nem hívják ki, vagy nem állnak ki a kihívásra, ez ellen a jogalkotás eszköztelen. A szerző kijelenti, hogy a törvényeink nem rendelkeznek a párbajról, ezért csak bírói büntetéssel lehet büntetni. A korabeli hazai szabályozási modellektől alapvetően eltérő megközelítést alkalmaz, amikor összekapcsolja a küzdelemre okot adó becsületsértés megbüntetésével a párbaj szankcionálását. Emellett az elkövetők különböző minőségéhez (becsületsértő és megsértett) különböző felelősségi alakzatokat rendel, ezek azonban sem az elkövetési magatartások jellegével, sem az általános részi szabályokkal nem mutatnak összhangot.¹⁹

Szokolay István tankönyvének párbajjal kapcsolatos felfogása teljesen új a hazai irodalomban, feltehetően a cselekmények rendszerezését lehetővé tevő szempontok (jogi tárgy) alapján nem az élet és testi épség elleni büntetendő magatartások között szerepel a bajvívás, hanem a „statushatalom” egyes részei elleni cselekmények között. Itt két helyen kerül szóba, egyszer a közhatalom elleni bűncselekményeknél a magánosok közhatalom elleni tetteinél a 3. pontban, valamint önálló név alatt (8.). Tőle teljesen szokatlanul nem definiálja a bűncselekményt, azonban itt nemcsak német, hanem francia nyelvű szakirodalmat is használ.²⁰

¹⁸ SZLEMENICS 1817, 111–124. pp.; SZLEMENICS 1827a, 111–124. pp.; SZLEMENICS 1827b, 120–135. pp.; SZLEMENICS 1833, 120–135. pp.; SZLEMENICS 1836, 117–132. pp.; SZLEMENICS 1847, 100–112. pp.; BATÓ 2012, 49–50. pp., 95–99. pp.

¹⁹ [FABRICZY SÁMUEL]: *Elementa juris criminalis hungarici*. Lőcse, 1819. (FABRICZY 1819), 40–51. pp., 68–78. pp.; BATÓ 2012, 50–51. pp., 100–103. pp.

²⁰ SZOKOLAY ISTVÁN: *Büntető jogtan a codificatio és tudomány legújabb elvei szerint, különösen bíránk és ügyvédek számára*. Pest, 1848. (SZOKOLAY 1848), 247–270. pp., 336–337. pp., 339–340. pp.; BATÓ 2012, 51–52. pp., 106–109. pp.

Kassay Adolf inkább népszerűsítő célokat szolgáló könyvében a párviadalt kiemeli a gyilkosság fajtái elé (5. §), így a jogos védelem után tárgyalja.²¹

Henfner János Büntetőjog című kéziratának az eleje és a vége hiányzik, így a különös rész végére helyezett állam elleni bűncselekmények egy része nem áll rendelkezésre. Ha Szokolay felfogásához hasonló rendszerű a kézirat, akkor itt kellene lennie a párviadalnak, amelyet a szerző a jogos védelemről szóló 94. §-ban említ.²²

Összességében megállapítható, hogy a hazai büntetőjog-tudományban és a jogalkotási törekvésekben a kezdetektől jelen van a párbaj büntetésének igénye. A lehetséges megoldásokat a tényállások elemzésével lehet bemutatni.

II. A bűncselekmény elnevezése

A hazai latin nyelvű tervezetekben és a szakirodalomban a duellum elnevezés az egyeduralgó, a magyar terminológia azonban ennél változatosabb. Az 1752. évi pápens súlyos bűncselekménynek titulálva a párbaj elnevezését nem szűkíti le a duellum kifejezésre, hanem több – részben a tényállás határait kitágító – megnevezést (Provocationes, Rixas, Contentiosos Congressus, Altercationes) is tartalmaz. Ezek részben utalnak a lehetséges elkövetési magatartásra és a módra, részben az elkövetők számára és minőségére.²³

A Josephina magyar terminológiája a „baj-vivás vétke” elnevezését tartalmazza következetesen, a német a Zweykampf, a latin verzió pedig a duellum kifejezést használja.²⁴

Kizárólag a duellum szerepel az 1795. évi tervezetben, az 1830-as javaslatban, Huszty művében, Bodó munkájában, Kövy Sándor előadás-jegyzetében, Szlemenics kötetének latin kiadásaiban és a magyar szöveg magyarázatában, Fabriczynál és Szokolay egyes szöveghelyein.²⁵ Szlemenics 1817-ben még szükségesnek tartja leszögezni, hogy ez az emberölés (homicidium) egyik alfaja.²⁶

A bűncselekmény magyarul párviadal az 1843. évi javaslatban, Szokolaynál, Kassaynál és Henfnernél a vétlen önvédelemnél.²⁷ Szlemenics magyarul a tükörfordítás hatását keltő „kettős viadal” elnevezést adja a cselekménynek,²⁸ Szokolay pedig „bajviadal” néven is szerepelteti.²⁹

²¹ KASSAY ADOLF: *Büntető magyar jogtan*. Pest, 1848. (KASSAY 1848), 27–38. pp.; BATÓ 2012, 53, 109–110. pp.

²² SZILÁGYI 1889, 104. p.; HENFNER JÁNOS: *Büntetőjog*. (kézirat) ELTE-EK B 114 (HENFNER 1849), a) 1-c) 11, g) 27. p.; BATÓ 2012, 43. p., 110–113. pp.

²³ OSZVALDT 1864, 5–7. pp.; MOL C 11 PCP-23-I-129, 113–114. pp.

²⁴ JOSEPHINA 1788, 44. p., 89. § e), 51. p., 105. §, 53. p., 110–111. §.

²⁵ CODEX 1807, 66. p.; HAJDU 1971, 474. p.; OPINIO 1831, 352. p.; HUSZTY, 1794, 78. p. (17); BODÓ 1751, 179. p., 183. p. (24); KÖVY 1814a, 18. p. (46); KÖVY 1814b, 8. p. (3); SZLEMENICS 1817, 122. p. (80); SZLEMENICS 1827b, 132. p. (70); SZLEMENICS 1833, 132. p., (70); SZLEMENICS 1836, 128. p. (72); SZLEMENICS 1847, 109. p. (74); FABRICZY 1819, 50. p. (40), 75. p. (62); SZOKOLAY 1848, 340. p.

²⁶ SZLEMENICS 1817, 123. p. (80).

²⁷ JAVASLAT 1843, 42. p.; SZOKOLAY 1848, 336. p.; KASSAY 1848, 30. p. (5), HENFNER 1849, b) 8. p. (94).

²⁸ SZLEMENICS 1836, 128. p. (72); SZLEMENICS 1847, 109. p. (74); PESTY 1867, 6. p.

²⁹ SZOKOLAY 1848, 339. p.

III. A párbaj jogi tárgya

A párbaj bűncselekménnyé minősítésének kulcskérdése a szabályozás által védett jogi tárgynak a meghatározása.³⁰ A jogalkotó vagy a szerző az adott tényállás büntetendővé nyilvánításával nem feltétlenül jelöli meg azt a védett értéket, amely miatt a büntetőjogi üldözésére sor kerül. A jogi tárgyak meghatározásánál a vizsgált szövegeket teljes egészükben kell értelmeznünk. Nem elegendő az adott bűncselekmény fejezetcímét figyelembe venni, hanem a tényállás felépítését és a szankció meghatározását is értékelni kell, ezek együttesen utalnak arra, hogy mit tekinthetünk az adott bűncselekmény jogi tárgyának. A hazai jogforrásokban és a jogtudományban 1848 előtt többféle megoldással találkozhatunk.

Az 1752-es páténs a korabeli jogalkotási gyakorlatnak megfelelően hosszasan részletezi a kibocsátás – és így a bűncselekménnyé nyilvánítás – indokait, ennek során a társadalom veszteségét hangsúlyozza, az állam egy hasznos polgárának és katonájának elvesztése a legfontosabb a jogalkotó számára. Ezen kívül a párbaj sérti a mindenható Isten méltóságát, valamint a köznyugalmat.³¹ E két utóbbi az általános és minden bűncselekményre igaz voltak miatt nem tekinthetők valódi jogi tárgynak, az államnak polgárához való joga viszont egyértelműen kollektív jogi tárgy, Mária Terézia nem az emberi élet vagy testi épség védelme miatt rendelte büntetni a párbajt.

A Josephina már komplexebben határozza meg a párbaj jogi tárgyát, ugyanis az élet és testi épség elleni bűncselekmények között helyezi el, azonban nem ez az elsődleges szabályozási indok. A 105. §-ban részletesen felsorolja a védeni kívánt értékeket, így ide tartozik a jogszolgáltatás rendes útja, az állam büntető hatalma, a közbiztonság, az állam joga saját polgárához, valamint mások élete. A kommentár szerzője Joseph Sonnenfelsre hivatkozva a polgári társadalommal összeegyeztethetetlennek minősíti ezt a cselekményt, amely beleavatkozik a bírói igazságszolgáltatásba és sérti a polgári biztonságot.³² Mindezek alapján a bajvívás elsődlegesen mindenképpen kollektív jogi tárgyakat véd, azonban itt határozottan megjelenik az élet is individuális jogi tárgyként.

Az 1795. évi tervezet az élet elleni cselekmények közé sorolja a párbajt, de sem a szabályozás eredeti célja, sem a tényállás felépítése nem ezt támasztja alá. Az östervezet magyarázata a megelőzésre helyezi a hangsúlyt, a korszerű párbajellenes nézeteket tükrözi vissza. A végleges szöveg a Josephinához hasonlóan elhatározott gyilkossággént

³⁰ A jogi tárgyról SCHULTHEISZ EMIL: *A jogtárgy*. Büntetőjogi tanulmány. Különlenyomat a Jog 1938. V. évf. 3–4. és 5–6. számaiból. Szeged, 1938; FILÓ MIHÁLY: *A jogi tárgy fogalmáról*. In: Wiener A. Imre Ünnepe. Kötet. Szerk.: Ligeti Katalin, Budapest, 2005. 57–62; NAGY FERENC: *Gondolatok a jogi tárgyról*. Büntetőjogi kodifikáció 2008/1, 3–8. pp.; SZOMORA ZSOLT: *A jogi tárgy funkciói és a jogtárgyharmonikus értelmezés*. Bűnügyi Szemle 2009/2. 11–17. pp.; KARSAI KRISZTINA: *Büntetőjogi jogtárgyak, a hamis áruk elleni küzdelemben*. Magyar Jog 57 (2010) 720–726. pp. Az 1848 előtti élet elleni bűncselekmények kapcsán: BATÓ 2012, 121–123. pp.; BATÓ SZILVIA: *Az öngyilkosság a régi magyar büntetőjog-tudományban*. In: Halálos bűn és szabad akarat. Öngyilkosság a jogtudomány tükrében. Szerk.: Filó Mihály, Budapest, 2013. 72–87. pp. (BATÓ 2013), 81–82. pp.

³¹ OSZVALDT 1864, 6. p.; MOL C 11 PCP-23-I-129, 113. p.

³² JOSEPHINA 1788, 44. p., 89. p. §, 51. p., 105. §; SONNLEITHNER, FRANZ: *Anmerkungen zum neuen Josephinischen Kriminalgesetz*. Wien, 1787. (SONNLEITHNER 1787), 221. p. (105); HAJDU 1971, 324. p.

kívánja elbírálni, de közben nagyon alacsony büntetési tételeket rendel hozzá.³³ Ennek alapján elsősorban a jogszolgáltatás rendjét és a közbiztonságot védi az emberi életen kívül.

Az 1830. évi tervezet az emberek vele született jogainak sérelmein belül, az élet elleni cselekmények között helyezi el a duellumot. Az artikulus előtti indokolás szövegéből arra következtethetünk, hogy nemcsak a polgárok életének védelme, hanem a becsületet érintő bűncselekményeknél a szabályszerű jogérvényesítés megkerülése a legfontosabb indoka a büntetésnek. A tervezet összeállítói szerint a halálbüntetés a cselekmény jellege miatt ebben az esetben célszerűtlen, ezért szabadságvesztéssel rendelik büntetni.³⁴ Itt is az élet mellett feltűnik az igazságszolgáltatás működési rendje kollektív jogi tárgyként.

Az 1843. évi javaslat csak az élet és testi épség védelmére koncentrált, fel sem merült az állam büntető hatalma védendő érdekként. Az állami fellépést még azzal is korlátozzák a javaslat megalkotói, hogy a halálos vagy teljes megtébolyodással járó párviadalt kivéve csak a sértett fél panaszára lehet közkereset alá venni.³⁵

Husztly és Bodó esetében – a jogos védelem szabályi között történő feltűnése miatt – a párbaj által támadott értékek megegyeznek az emberölésnél meghatározottakkal: az emberi élet, Isten döntési joga az életről, az állam joga saját polgárához, valamint a természet rendje.³⁶

Kövy egy sajátos felfogást képviselve kijelenti, hogy a párbaj a saját élet elleni bűncselekmény, az öngyilkosság egy fajtája, ezért inkább az erkölcs területére tartozik a megítélése. Ennek ellenére bűncselekményként kezeli, de nem kizárólagosan élet elleni cselekményként fogja fel, hanem a kihívásra helyezi a hangsúlyt, így egy kollektív jogi tárgy, a jogszolgáltatás rendje is érzékelhető a háttérben.³⁷

Szlemenics Pál legkorábbi művében még csak a polgárok élete és tagjainak épsége elleni bűncselekmények közé sorolja, pontosan kifejtve, hogy ez tulajdonképpen az emberölés egyik fajtája. Tíz évvel később – és a későbbi latin és magyar nyelvű szövegeiben is – azonban már a magán párbaj igazságszolgáltatás rendjével ellentétes volta mellett érvel, azonban továbbra is fenntartja az élet elleni cselekmények közé sorolást.³⁸

Fabriczy Sámuel a védett értékekhez igazodva a párbajt a magánszemélyek biztonságán belül a polgárok élete és testi épsége elleni cselekmények közé sorolja be. Itt leszögezi, hogy a személyes bosszúállás ellentétes a közbiztonsággal és a polgári társadalmi békével, Rousseau-ra hivatkozva kifejti, hogy a becsületen esett sérelmet így nem lehet reparálni. A hazai jogirodalomban azonban egyedülálló módon összekapcsolja a párbajt, az azt kiváltó becsületsértéssel is, ha ilyen történt – tehát „jogos” volt a kihívás

³³ CODEX 1807, 57; HAJDU 1971, 324. p., 462. p.

³⁴ OPINIO 1831, 348–349. pp., 352. p.

³⁵ JAVASLAT 1843, 31. p., 108. §, 38. p., 151. §.

³⁶ HUSZTY 1794, 56. p. (1), 78. p. (16); BODÓ 1751, 162. p. (1), 183. p. (21); BATÓ 2012, 121. p.

³⁷ KÖVY 1814b, 34. p. (42); Kövy öngyilkossággal kapcsolatos felfogásáról: BATÓ 2013, 78. p.

³⁸ SZLEMENICS 1817, 111. p., 123. p. (80); SZLEMENICS 1827b, 120. p., 132. p. (70); SZLEMENICS 1833, 120. p., 132. p. (70); SZLEMENICS 1836, 117. p. (65), 129. p. (72); SZLEMENICS 1847, 100. p., 109–110. pp., (74).

– akkor a kihívottat rendeli súlyosabban büntetni. Ezzel egy olyan bűncselekmény-komplexumot alkot, amelynek harmadik védett jogi tárgya a becsület.³⁹

Szokolay következetesen és egyértelműen az állam elleni bűncselekmények közé sorolja a párbajt, mivel a társadalmi rend és béke felforgatására irányul. A szerző kifejezetten óv attól, hogy élet és testi épség elleni bűncselekményként ítéljék meg, ugyanis csak a legkritikábban irányul valójában ilyen eredményre. Ekkor a nép nem is fogadná el az ítéletet, mert maga a cselekmény az elégtétel adására szolgál, ahogy ez szerinte a hivatkozott német és francia nyelvű irodalomból ki is tűnik. A szerző a párbajban ezen kívül az állam bíraskodási jogának bitorlását is felfedezi. Külön kiemeli, hogy hiába vannak tisztában az emberek a párviadal haszontalanságával, mégis a közvélemény kényszeríti ki a fennmaradását.⁴⁰

Kassay Adolf kötetében a polgárok életét és tagjait sértő bűncselekmények közé kis-sé elkülönítve illeszti be a párbajt, így kizárólagosan individuális jogtárgya van az általa leírt bűncselekménynek.⁴¹

Kérdéses, hogy Henfner felfogása szerint a párbaj – amennyiben bűncselekménynek tekinti – milyen értékeket támadna. Mivel az élet és testi épség elleni cselekmények között nem tárgyalja, így feltételezhetően valamilyen kollektív jogi tárgyat rendelhet hozzá.⁴²

A 19. század közepe előtti hazai büntetőjog-tudományban a párbaj által támadott értékek vonatkozásában három csoportot lehet megkülönböztetni. Az elsőt alkotó források, így Huszty, Bodó, Szlemenics 1817-ben, Kassay, valamint az 1843. évi javaslat egyértelműen és következetesen az emberi életet és a testi épséget helyezi védelem alá a párviadal szankcionálásával. Szlemenics és Kassay kötetében azonban felfedezhető az igazságszolgáltatás megkerülése is a büntetendővé nyilvánítás indokai között. Ezzel szemben a második kategóriába tartozó Szokolay – és feltehetően Henfner – kizárólagosan kollektív jogi tárgyat jelöl meg, azonban a halálos vagy súlyos sérüléssel kimenetel miatt a háttérben az élet és a testi épség is védelem alá kerül. A harmadik csoportba azok a jogforrások, kodifikációs termékek és szakmunkák tartoznak, amelyek az élet elleni cselekmények között tárgyalják ezt a bűncselekményt, azonban egy vagy több kollektív jogi tárgyat is megjelöl a jogalkotó vagy a szerző. Az egyik véglet az 1752. évi pátens, ezt követi árnyaltabban a Josephina, az 1795. évi és az 1830. évi tervezet. A szakirodalomban az igazságszolgáltatás rendjét védő felfogások sorába Szlemenics 1827-től és a már csak utalást tartalmazó Kövy illeszkedik, de ehhez áll a legközelebb Fabriczy becsületet is védő koncepciója.

IV. A párbaj tényállása

A párbaj bűncselekményének 1850 előtti megoldásait a modern büntetőjog-tudomány nyújtotta elméleti modell (általános törvényi tényállás) segítségével lehet összehasonlítani.⁴³

³⁹ FABRICZY 1819, 50. p. (40), 76. p. (62).

⁴⁰ SZOKOLAY 1848, 245–246. pp., 325. p., 332. p., 335–337. pp., 339. p.

⁴¹ KASSAY 1848, 27. p.

⁴² HENFNER 1849, b) 8. p. (94).

⁴³ BATÓ 2012, 17–22. pp.

IV.1. Objektív tényállási elemek

IV.1.1. Elkövetési tárgy

A párbaj sajátos büntetőjogi megítélését az a tény is erősíti, hogy bizonyos esetekben a tényállásnak van elkövetési tárgya (passzív alanya), más esetekben nincs. Az elkövetők az esetek többségében egyúttal passzív alanyai is a bűncselekménynek.

Az 1752-es pátenzben – mivel a párbajra kiállítás már tényállásszerű magatartás – az alapesetnek nincsen passzív alanya. A minősített esetenél viszont a megölt párbajozó már annak tekinthető.⁴⁴

A Josephina egyrészt passzív alannak tekinti mindkét felet, méghozzá úgy, hogy önnön életének és az ellenség életének veszedelembé ejtését említi, másrészt a megsérült vagy halott fél is annak minősül.⁴⁵ Tehát előáll az az abszurd helyzet, hogy az elkövető azonos a passzív alannal.

Az 1795. évi tervezet szerint is kölcsönösen egymás életére tör a két fél, a minősített esetek meghatározásánál pedig egyértelműen kiderül, hogy tulajdonképpen két változat lehetséges. A kihívott és a kihívó is passzív alanya a bűncselekménynek, ha személyi sérülés vagy halálos eredmény következik be.⁴⁶

Az 1830. évi tervezet is ezzel a két lehetőséggel operál, egyrészt a kihívott, másrészt a kihívó lehet az ölés vagy sebesítés passzív alanya.⁴⁷

Az 1843. évi javaslat egyértelműen élet és testi épség elleni bűncselekménynek tekintti a párviadalt, de az elkövetési tárgyat az 1843. évi javaslat kétféleképpen határozza meg. A szituációt leíró 175. §-ban az egyik vívó a passzív alany, a segítők magatartásánál viszont már bárki lehet az, mert a jogalkotó a „párviadal közben” megjelölést alkalmazza, így nem korlátozza a két párbajozóra a lehetséges passzív alanyok körét.⁴⁸

Kövy előadásjegyzete nem tesz említést a passzív alanyról, de a megsérült vagy elhunyt párbajozó egyértelműen annak tekinthető. Mivel az öngyilkossághoz hasonlítja a bűncselekményt, így mindkét fél egyszerre elkövető és passzív alany.⁴⁹

Szlemenics munkásságán belül három megoldással találkozhatunk, az 1817-es kötetben nem utal passzív alanyra, de mivel az emberölés egyik fajtájaként határozza meg, ezért egyértelműen más ember lehet az. Az 1827-es és az 1833-as köteteiben ezen túl lépve minősített esetként kezeli a gyilkosságon belül a passzív alany bizonyos tulajdonságai alapján, ezek közül kiemeli a rokon sérelmére párbajban megvalósított ölést. A magyar nyelvű változatokban viszont már nem rokont említ, hanem az elkövető és a passzív alany „egymáshozvaló helyheztetését” kell a bírónak mérlegelnie.⁵⁰

⁴⁴ OSZVALDT 1864, 7. p.; MOL C 11 PCP-23-I-129, 114–115. pp.

⁴⁵ JOSEPHINA 1788, 51. p., 105. §.

⁴⁶ CODEX 1807, 66. p., 1. §, 2. § a)-c); HAJDU 1971, 474. p., 1. §, 2. § a)-c).

⁴⁷ OPINIO 1831, 352. p., 3. §.

⁴⁸ JAVASLAT 1843, 42. p., 175–176. §.

⁴⁹ KÖVY 1814b, 34. p. (42).

⁵⁰ SZLEMENICS 1817, 123. p. (80); SZLEMENICS 1827b, 132. p. (70); SZLEMENICS 1833, 132. p. (70); SZLEMENICS 1836, 129. p. (72); SZLEMENICS 1847, 110. p. (74).

Fabriczy kötetében a becsületsértés és a párbaj összekapcsolásával előáll az a helyzet, hogy a sérülés nélküli párbajban is van passzív alany: a megsértett becsületű jogos kihívó.⁵¹

Szokolay párbaj-felfogásában a bűncselekmény alapesetének nem lehet passzív alanya, azonban a sérülésnél vagy a halálos eredménynél már mindenképpen van.⁵²

Kassaynál is a megsérült vagy meghalt fél lehet a passzív alany. Szlemenics megoldását követve a viaskodók minősége és egymáshoz való viszonya alapján súlyosabb büntetés kiszabását is lehetővé teszi, de nem részletezi ezeket a körülményeket.⁵³

A párbaj tényállásának a legtöbb vizsgált forrásban a másik párbajozó a passzív alanya halálos vagy sérüléssel eredmény esetén, ettől eltérően egyszerre passzív alany és elkövető mindkét fél a Josephina, az 1795. évi tervezet és Kövy szövegében.

IV.1.2. Elkövetési magatartás

A párbaj jellegénél fogva kizárja a mulasztásos elkövetés lehetőségét, kizárólagosan tevással valósítható meg.

Az 1752. évi pátens rendkívül hosszan, minden lehetséges variánst figyelembe véve írja le a duellum elkövetési magatartását. Először az emberi vér szándékos kiontását jelöli meg, majd aprólékosan körülírja a kihívó és a kihívást kiprovokáló magatartást. Mária Terézia pátense a kihívást és a párbajra kiállást (elfogadást) rendeli büntetni, ha a küzdelem megkezdődött, vagyis maga a bajvívás az elkövetési magatartás. Párbajnak azt tekinti itt a jogalkotó, ha a kihívásnak megfelelően, megadott helyen és időben, lóval vagy gyalog, fegyverrel küzdelem történik. A rendelkezések kifejezetten rögzítik, hogy a segédek magatartása is büntetendő. A sérülés vagy halálos eredmény okozása más büntetési nem (testi büntetés vagy főbenjáró büntetés kiszabását), tehát minősített eset megállapítását teszi lehetővé. Az alapeset befejezett a párbaj megkezdésével. Büntetni rendeli sui generis az eredménytelen kihívást, valamint egy olyan változatot, amely leginkább Bodó verekezésben elkövetett emberölésnél kifejtett álláspontját tükrözi: egyfajta magánháborút ír le.⁵⁴

Lényegesen absztraktabb és modernebb megfogalmazásban a Josephina ugyancsak a párbaj megkezdését határozza meg elkövetési magatartásnak. A kihívást is büntetni rendeli, de csak akkor, ha a bajra ki is álltak. Eltérés a Mária Terézia-féle párbajfogalomtól, hogy – a gyilkossághoz hasonlóan – kizárólag a halálos fegyverrel történő elkövetés tényállásszerű.⁵⁵

Az 1795. évi tervezet a duellum fogalmát úgy határozza meg, hogy az a másik megölésére vagy megsebesítésére irányuló előzetesen megállapított feltételekkel folytatott viadal, majd a legsúlyosabb eredménytől (kihívott halála) visszafele írja le az elkövetési magatartásokat. Az ölési cselekmény kapcsán a tervezet összeállítói leszögezik, hogy

⁵¹ FABRICZY 1819, 77. p. (62).

⁵² SZOKOLAY 1848, 337, 339–340. pp.

⁵³ KASSAY 1848, 30. p. (5).

⁵⁴ OSZVALDT 1864, 6–8. pp.; MOL C 11 PCP-23-I-129, 113–115. pp.; BODÓ 1751, 174. p. (6); BATÓ 2012, 182. p.

⁵⁵ JOSEPHINA 1788, 51. p., 105–106. §; SONNLEITHNER 1787, 226. p. (106); HOEGEL 1905, 187. p.

csak szabályszerű párviadal esetén lehet ezeket a rendelkezéseket alkalmazni. Az utolsóként említett esetkör, amikor a felek halált szerző fegyverrel kiálltak a párbajra, de az valamilyen okból elmaradt, kísérletnek tekinthető. Ugyanebben a pontban szerepelteti az eredménytelen kihívást is, de ehhez sem fűz külön szankciót. A tervezet a szekundánsok, a párbajra kihívásban és annak elfogadásában közreműködők, valamint mindazok cselekményét büntetni rendeli, akik megvetésükkel vagy más módon a párbajra ösztönözték a feleket. Az előző két magatartás büntetendővé nyilvánítása teljesen racionális, a harmadik viszont indokolatlanul kiterjeszti a büntetőjogi felelősségre vonás határait.⁵⁶

Az 1830. évi tervezet absztraktabb megfogalmazást alkalmaz és súlyosabb büntetési tételeket határoz meg a kihívó esetében. Büntetni rendel minden kihívást, amely a másik megölésére vagy megsebesítésére irányuló párbajra vagy küzdelemre szól, ha az meg is történik. A párbajozóknak bármilyen segítséget nyújtókat (szekundánsok) külön kiemeli.⁵⁷

A párviadal az 1843. évi javaslatban kizárólagosan élet és testi épség elleni cselekmény, az elkövetési magatartása a halál vagy a sérülés okozása a vívók esetében, tehát nyitott törvényi tényállásról van szó. A 176. § viszont a segédeknek kétféle elkövetési magatartást határoz meg: sérülés orozva okozása, valamint az előző szakaszban meghatározott eredménynél a felek párviadalra ingerlése szerepel. A javaslat úgy rendelkezik, hogy a segédek úgy felelnek, mintha a bekövetkezett eredményt maguk okozták volna, úgy tűnik, hogy a felbujtási cselekményt is „okozás”-nak tekinti.⁵⁸

Kövy egy sajátos megoldást választva hat pontba szedi a duellum büntetésének szabályait, ebből kiderül, hogy a kihívást tekinti az egyik elkövetési magatartásnak, ezt végig fenntartva súlyosabb büntetést helyez kilátásba erre. A jogtalan kihívónál a halálos eredményre helyezi a hangsúlyt, így ez egy materiális bűncselekmény lesz.⁵⁹

Szlemenics Pál első könyvében egyértelműen gyilkossággként tekint a két személy között meghatározott forma szerint, meghatározott időben és helyen lezajló párbajra, így az elkövetési magatartás – és a büntetés – is a halálos eredményhez igazodik, az ellenfél megölésével válik befejezetté a cselekmény. A duellum fogalma a későbbiekben sem változik, az ölésre helyezi a hangsúlyt, fel sem merül a kihívó súlyosabb büntetőjogi megítélése.⁶⁰

Fabriczy a hazai szakirodalomban teljesen egyedülálló nézeteket képvisel erről a bűncselekményről, összekapcsolódik a becsületsértő magatartás és az abból következő párbaj, így kétféle elkövetési magatartást jelöl meg: sértés és kihívás. A büntetést ezekhez igazítja, ha a becsületsértés bizonyított, akkor a kihívottat kell súlyosabban büntetni, ha indokolatlan volt a párbaj, akkor a kihívót. A duellum szabályainak megszegőjét pedig orgyilkosként kell felelősségre vonni a korábbi magatartásától függetlenül, tehát ez is egy elkövetési magatartás.⁶¹

⁵⁶ CODEX 1807, 66. p., 1–3. §; HAJDU 1971, 474. p., 1–3. §.

⁵⁷ OPINIO 1831, 352–353. pp., 1–3. §.

⁵⁸ JAVASLAT 1843, 42. p., 175–176. §.

⁵⁹ KÖVY 1814b, 36–37. pp. (42).

⁶⁰ SZLEMENICS 1817, 122–123. pp. (80); SZLEMENICS 1827b, 132. p. (70); SZLEMENICS 1833, 132. p. (70); SZLEMENICS 1836, 128. p. (72); SZLEMENICS 1847, 109. p. (74).

⁶¹ FABRICZY 1819, 76–77. pp. (62).

Szokolay nem definiálja a bűncselekményt, így csak a felek és a segédek elnevezéséből következtethetünk az elkövetési magatartásra: a vívás, vagyis maga a párbajozás az. Az állam elleni cselekmények közé sorolásból adódóan nem foglalkozik külön a kihívó és a kihívott magatartásával. A vivő-segéd társak büntetendőségét tényleges felbujtási magatartásukhoz kapcsolja, a segéd mivolt önmagában nem büntetendő szerinte.⁶²

Kassay duellum-definíciójából adódóan maga a párbajozás, vagyis a meghatározott helyen és időben történő viadal az elkövetési magatartás.⁶³

A párbaj elkövetési magatartására vonatkozóan a hazai szakirodalomban és kodifikációs termékekben kétféle megoldással találkozhatunk. Szlemenics kötete és az 1843. évi javaslat nyitott törvényi tényállásként kezeli a párviadalt, így az ölés vagy a sebesítés az elkövetési magatartás. A többi vizsgált forrás egyértelműen magát a párbajozást tekinti az elkövetési magatartásnak, az 1752. évi pátens és az 1795. évi tervezet sui generis büntetni rendeli az eredménytelen kihívást is.

IV.1.3. Szituációs elemek

A bűncselekménnyé nyilvánított párbajt különböző módon definiálják az egyes jogforrások és kézikönyvek, az elkövetési magatartáson kívül a szituációs elemeknek van jelentősége. A vizsgált források egy része azonban nem határozza meg pontosan a körülményeket, így részben az 1843-as javaslat, Szokolay, Fabriczy és Kövy adottnak tekintik ezeket.

Az 1752-es pátensben, az 1795. évi tervezetben, Szlemenics könyveiben és Kassaynál a párbaj egyik fogalmi eleme, hogy a küzdelemre előre meghatározott helyen kerül sor.⁶⁴

A pátens, az 1795. évi tervezet, Szlemenics és Kassay a párbaj egyik jellemzőjének a küzdelem előre meghatározott időpontját tartja.⁶⁵ Az 1843. évi javaslat párviadalban és párviadal közben meghatározásai egyszerre jelölnek időt és helyet.⁶⁶

Az elkövetés módja összetettebb probléma, a források egy része ugyanis a megvalósulás feltételének tekinti konkrétan meghatározva, ahogy az 1752. évi pátens aprólékos leírásában szerepel a lóval vagy gyalogosan kitétel.⁶⁷ A kevésbé kazuisztikus megoldás

⁶² SZOKOLAY 1848, 339–340. pp.

⁶³ KASSAY 1848, 30. p. (5).

⁶⁴ OSZVALDT 1864, 7. p.; MOL C 11 PCP-23-I-129, 114. p.; CODEX 1807, 66. p., 1. §, 2. § a); HAJDU 1971, 474. p., 1. §, 2. § a); SZLEMENICS 1817, 122–123. pp. (80); SZLEMENICS 1827b, 132. p. (70); SZLEMENICS 1833, 132. p. (70); SZLEMENICS 1836, 128. p. (72); SZLEMENICS 1847, 109. p. (74); KASSAY 1848, 30. p. (5).

⁶⁵ OSZVALDT 1864, 7. p.; MOL C 11 PCP-23-I-129, 114. p.; CODEX 1807, 66. p., 1. §, 2. § a); HAJDU 1971, 474. p., 1. §, 2. § a); SZLEMENICS 1817, 122–123. pp. (80); SZLEMENICS 1827b, 132. p. (70); SZLEMENICS 1833, 132. p. (70); SZLEMENICS 1836, 128. p. (72); SZLEMENICS 1847, 109. p. (74); KASSAY 1848, 30. pp. (5).

⁶⁶ JAVASLAT 1843, 42. p., 175–176. §.

⁶⁷ OSZVALDT 1864, 7. p.; MOL C 11 PCP-23-I-129, 114–115. pp.

csak a mód előre rögzített voltát emeli ki, ide tartozik az 1795. évi tervezet és Szlemenics kötete.⁶⁸

Az 1843. évi javaslatban az elkövetési mód két esetben is minősítő körülményként szerepel. Amennyiben a vívók előre megegyeztek abban, hogy a küzdelem élet-halálra szól, és az egyik fél meghal, akkor gyilkosként büntetik az elkövetőt. Ha nem volt ilyen megegyezés, akkor az emberölésre utal vissza a 175. §. Az orozva – tehát a párbaj szabályait áthágva – történő elkövetést orgyilkossággként határozza meg a javaslat, az orozva elkövetés a segédek magatartásánál is feltűnik. Ez az elkövetési mód azonban kizárólag a mérgezésnél szerepel, ilyen tényállási elem máshol nem fordul elő, tehát ez egy legiszlációs hibának tekinthető.⁶⁹

Fabriczy a párbaj tisztességesen elfogadott szabályainak megszegésénél az elkövető orgyilkosként történő büntetését írja elő.⁷⁰

Az elkövetés eszköze csak a Josephinában és az 1795. évi tervezetben kap szerepet, a Josephina a halált szerző fegyverre történő kihívást és az ezzel vívott párbajt tartja csak bűncselekménynek, az 1795. évi tervezet a fegyverben való megállapodást és annak halálos voltát tekinti tényállási elemnek.⁷¹

IV.1.4. Eredmény

Az 1752. évi pátensben a duellum befejezett a küzdelem megkezdésével, a halálos eredmény minősített esetet képez, a testi sértés okozását nem szankcionálja külön. Ez indokolható azzal is, hogy a definícióban az emberi vér kiontásával fordulatot használja. A védett jogi tárgynak megfelelően a jogalkotó a sikertelen felhívást is büntetni rendeli.⁷²

Az 1787. évi Btk. rendelkezései szerint befejezett a bajvívás a kiállással, a sebesítést nem tekinti minősített esetnek, nem határoz meg rá külön büntetési tételt. A halálos eredmény minősítő körülmény, azonban itt különbséget tesz a jogalkotó a kihívó és a kihívott között, előbbi közönséges gyilkosként kell megbüntetni, utóbbinál enyhébb büntetési tételt határoz meg a jogalkotó. A Josephina rendelkezik arról is, hogy a meghalt bajvívó özvegyének és gyermekeinek az életben maradt fél kártérítést köteles fizetni.⁷³

Az 1795. évi tervezet a bűncselekmény definíciójában szerepelteti, hogy a párbajozók a másik megölésére vagy legalábbis megsebesítésére töreksenek. A párbajra kiállással befejezett a bűncselekmény, külön minősített eset az egy vagy mindkét fél sérülése, a kihívott halála, valamint a kihívó halála. A kiszabandó büntetésnél viszont ezek a

⁶⁸ CODEX 1807, 66. p., 2. § a); HAJDU 1971, 474. p., 2. § a); SZLEMENICS 1817, 122–123. pp. (80); SZLEMENICS 1827b, 132. p. (70); SZLEMENICS 1833, 132. p. (70); SZLEMENICS 1836, 128. p. (72); SZLEMENICS 1847, 109. p. (74).

⁶⁹ JAVASLAT 1843, 42. p., 175–176. §.

⁷⁰ FABRICZY 1819, 77. p. (62).

⁷¹ JOSEPHINA 1788, 51. p., 105–106. §; CODEX 1807, 66. p., 1. §, 2. § a); HAJDU 1971, 474. p., 1. §, 2. § a).

⁷² OSZVALDT 1864, 6–8. pp.; MOL C 11 PCP-23-I-129, 113–115. pp.

⁷³ JOSEPHINA 1788, 51–52. pp., 106–109. §; DAVID 2009, 173. p.

különbségek nem észlelhetőek, ugyanis a gondatlanság és a szándékosság fokozataihoz igazítják a büntetési tételeket.⁷⁴

A párbaj megkezdése az 1830. évi tervezet megfogalmazása szerint befejezett, a kisértet is büntetni rendeli. A Josephina és az 1795. évi tervezet megoldását követve a bizottság a sérülés és a halálos eredmény okozásánál a kihívó és a kihívott büntetési tételénél különbséget tesz, azonban nem utal vissza a gyilkosságra.⁷⁵

Az 1843. évi javaslat teljesen más alapállásból indul ki, a párbajt magát nem bünteti, csak az eredmény alapján utal vissza egyes tényállásokra, tehát ez egyértelműen materiális bűncselekmény. A halálos végű párviadalnál különbséget tesz aszerint, hogy a felek előre megállapodtak-e a halálig tartó küzdelemben vagy sem. Sérülés esetén a testi sértés büntetési tételeit kell alkalmazni. A keresetindításra vonatkozó 177. §-ban viszont egy olyan eredmény szerepel, amely a korábban felhívott rendelkezésekben nem, ez a megtébozódás.⁷⁶

Kövy Sándor előadásainak lejegyzetelt változatában a duellum befejezett a küzdelemmel, ha nem sérül meg senki, akkor a kihívót kell szerinte büntetni, tehát az alapeset nem materiális bűncselekmény. Sérülés esetén a sérülés okozója érdemel büntetést, a jogtalan kihívó győzelme esetén viszont emberölésért és nem a kihívásért büntetendő.⁷⁷

Szlemenics 1817-es könyvében csak a halál és más eredmény szerepel, ezt a későbbi változatban úgy pontosítja, hogy a sérülés nagysága alapján kell kiszabni a büntetést. Az egyik fél halálánál az emberölés büntetését tartja megfelelőnek.⁷⁸

Fabriczy felfogása szerint a párbaj a küzdelem megkezdésével befejezett, sérülésnél és halálos eredménynél szintén különbséget tesz a kihívó (sértett) és a kihívott (sértő) között.⁷⁹

Szokolay a szokásjogra utalva kijelenti, hogy az okozott sérelem (testi sértés vagy halál) alapján büntetik, de a gyilkosságnál vagy a sebesítésnél enyhébben.⁸⁰

A törvény hiányára hivatkozva Kassay is a gyilkosságnál vagy a testi sértésnél enyhébb büntetés mellett foglal állást, amikor leszögezi, hogy a sérelem nagysága a büntetés kiszabásának szempontja.⁸¹

A párbaj az 1843. évi javaslatban és Szlemenics könyvében materiális bűncselekmény, kizárólag a bekövetkezett eredmény alapján büntetendő. A többi vizsgált forrásban azonban az alapeset immateriális bűncselekmény, a sérülés vagy a halál viszont már minősített esetet képez, esetleg büntetéskiszabási szempont.

Az elemzett források nem foglalkoznak az okozati összefüggés kérdéseivel, ezek az emberölésnél kifejtettekkel lehetnek azonosak.⁸²

⁷⁴ CODEX 1807, 66. p., 1–2. §; HAJDU 1971, 474. p., 1–2. §.

⁷⁵ OPINIO 1831, 352. p., 3. §.

⁷⁶ JAVASLAT 1843, 42–43. pp., 175–177. §; HEYBLER 1844, 50. p.; CRIMINALRICHTER 1848, 365. p.; MITTERMAIER 1843a, 225–226. pp.; MITTERMAIER 1843b, 11. p.

⁷⁷ KÖVY 1814b, 36–37. pp. (42).

⁷⁸ SZLEMENICS 1817, 123. p. (80); SZLEMENICS 1827b, 132. p. (70); SZLEMENICS 1833, 132. p. (70); SZLEMENICS 1836, 129. p. (72); SZLEMENICS 1847, 110. p. (74).

⁷⁹ FABRICZY 1819, 76–77. pp. (62).

⁸⁰ SZOKOLAY 1848, 339–340. . pp.

⁸¹ KASSAY 1848, 30. p. (5).

⁸² BATÓ 2012, 139–142. pp.

IV.2. Szubjektív tényállási elemek

IV.2.1. Bűnösség

A párviadal az elkövetési magatartás jellegéből adódóan, valamint a szituációs elemek alapján nem követhető el gondatlanul, kizárólag vegyes bűnösség képzelhető el, ezért az egységes tárgyalás látszik célszerűnek.

Az 1752-es pátenz kifejezetten szándékos bűncselekménynek tekinti a párbajt, hiszen szándékos vérontást említ a definícióban. Az összes leírt elkövetési magatartás (kihívás, ingerlés, küzdelem) egyenes szándékot feltételez.⁸³

A Josephina is szándékos bűncselekményként kezeli a bajvívást, a halálos fegyver használata egyértelműen az ölési szándékra utal, a kommentár ezt támasztja alá azzal, hogy a küzdő felek célja a másik megölése.⁸⁴

Az 1795. évi tervezet párbaj-definíciója az ölési vagy testi sértéséi szándékot fogalmi elemként szabályozza, az elkövetési magatartások (pl.: megegyezés, párbajra kiállítás) is egyértelműen egyenes szándékot feltételeznek. A tervezeten végigvonuló mechanikus bűnösség-felfogás, amely a szándékosságnak és gondatlanságnak is 3-3 fokozatát határozza meg, itt is megfigyelhető, ennek következtében mind a hat bűnösségi változathoz külön büntetési tétel tartozik.⁸⁵ Ez azonban itt teljesen téves, ugyanis nem az elkövetési magatartásokhoz és nem az eredményekhez kapcsolódik, úgy rendeli a gondatlan elkövetést büntetni a tervezet, hogy az alapeseti magatartások gondatlanul nem is valósíthatók meg. A minősített eseteknél azonban elképzelhető, hogy az eredményre csak a gondatlansága terjed ki a feleknek, tehát vegyes bűnösségűek is lehetnek ezek a változatok.

Az 1830. évi tervezet előre meghatározott feltételekre és a párbajnak a másik megölésére vagy megsebesítésére irányulása szándékos elkövetést követel meg, de a kifejezés nem szerepel a szövegben.⁸⁶

Az 1843. évi javaslat párviadalra vonatkozó rendelkezéseinek leggyengébb és talán legfélreérthetőbb eleme a bűnösség. Gyilkosként rendeli büntetni az életben maradó vívót, ha a halálos kimenetben előre megegyeztek, tehát előre meggondoltságnak tekinti a párbaj ilyen feltételekkel folytatását. Abban az esetben, ha ilyen megállapodás nem volt, akkor a vétkes vigyázatlanság vegyes bűnösségű változatát tartalmazó 123. §-ra utal vissza a szöveg. Az lehet a magyarázat, hogy a jogalkotó feltételezi a párbaj szabályainak betartását, ebben az esetben pedig az elkövető szándéka nem terjedhet ki az ölésre. A párbajban orozva történő ölés azonban „orgyilkos”-sá teszi az elkövetőt, azonban ilyen tényállás nincsen a javaslatban. Ez az elkövetési mód előre megfontoltságot követel meg. A testi sértés esetén viszont egyértelműen a meggondolt változatokra utal vissza, ezzel előre feltételezi, hogy az adott vívó szándéka minden sérülés okozására kiterjedt. A ségdek elkövetési magatartásai is szándékosságot feltételeznek.⁸⁷

⁸³ OSZVALDT 1864, 6–7. pp.; MOL C 11 PCP-23-I-129, 113–115. pp.

⁸⁴ JOSEPHINA 1788, 51. p., 105–106. §; SONNLEITHNER 1787, 225. p. (106).

⁸⁵ CODEX 1807, 66. p., 1–2. §, 4. §; HAJDU 1971, 474. p., 1–2. §, 4. §.

⁸⁶ *Opinio* 1831, 352. p., 1–2. §.

⁸⁷ JAVASLAT 1843, 42. p., 175–176. §.

Kövy nem tesz említést a bűnösség kérdéséről, de mindkét szövegből – az elkövetési magatartás jellege alapján – csak a szándékos elkövetésre vonható le következtetés, jogtalan kihívónál feltételezi az ölésre irányuló szándékot.⁸⁸

Szlemenics 1817-es könyvében kifejti, hogy a párbaj egyenes vagy közvetett szándékkal követhető el. Ez a koncepció a későbbi kötetekben már nem szerepel, itt csak a gonoszság fokát határozza meg bünteteskiszabási szempontként. A magyar változatokban a szántszándékos gyilkolásra vagy tagsértésre célzottságot hangsúlyozza.⁸⁹

Fabriczy párbajjal kapcsolatos felfogása alapjaiban tér el a kortársaiétól. Az elhatározott gyilkosságot azzal az érveléssel zárja ki, hogy mindkét fél tudatában volt annak, hogy kellemetlen következményei lehetnek a párbajnak, így saját maguknak köszönhetik a bekövetkezett eredményt. A bűnösség fokát így a sértett belegyezésének elismerésével csökkenti. Ennél azonban sokkal ellentmondásosabb az a megállapítása, hogy halálos vagy sérüléssel eredmény esetén a sértőt – aki a kihívásra okot adott – szándékosként, a megsértettet pedig gondatlanként kell büntetni. Fordított esetben a kihívót szándékosként a kihívottat pedig gondatlanként kell megítélni. Ez egy nagyon furcsa rendelkezés, a felelősségi alakzatokkal operál, de ez nem illeszkedik sem az általános részben kifejtett, sem a gyilkosságnál bemutatott álláspontjához. A párbajra kiállítás és a küzdelembe bocsátkozás nem lehet semmilyen módon gondatlan magatartás, kizárólag az eredményre terjedhet ki a gondatlanság. Ebben az esetben pedig a culpa kifejezés a egyes bűnösséget is magában foglalja. Az is elképzelhető, hogy itt valójában a szerző a büntetés nagyságát akarja így kifejezni.⁹⁰

Szokolay két helyen is kifejti, hogy a gyilkosságnál és a „roszakaratu” sebesítőnél azért büntetik enyhébben a párbajozókat, mert az elkövetők szándéka általában nem irányul ölésre, ugyanis a duellum „jobbára a legszentebb indulatokból származik”.⁹¹

Kassay nem foglalkozik külön a bűnösség kérdésével, a gonoszság fokozatát – hasonlóan Szlemenicshez – a büntetés kiszabásánál kell figyelembe venni szerinte.⁹²

IV.2.2. Motívum és célzat

A Josephina kifejezetten kizárja bármiféle motívum értékelését.⁹³ Az 1830. évi tervezet artikuluss előtti indokolásában a megsértett becsületet említi a párviadal okaként, ez azonban nem motívum, ugyanis a tényállásban nem szerepel.⁹⁴ Kövy a párbajok elterjedtségének okaként határozza meg azt, hogy a társadalom megveti a kihívás el nem fogadását.⁹⁵ Ez is kívül marad a tényálláson, így anyagi jogi szempontból nem értékelhető. Fabriczy Sámuel érvelése teljesen hasonló Kövy okokra vonatkozó megállapítása-

⁸⁸ KÖVY 1814b, 34–37. pp. (42).

⁸⁹ SZLEMENICS 1817, 123. p. (80); SZLEMENICS 1827b, 132. p. (70); SZLEMENICS 1833, 132. p. (70); SZLEMENICS 1836, 129. p. (72); SZLEMENICS 1847, 109–110. pp. (74).

⁹⁰ FABRICZY 1819, 76–77. pp. (62).

⁹¹ SZOKOLAY 1848, 337. p., 339–340. pp.

⁹² KASSAY 1848, 30. p. (5).

⁹³ JOSEPHINA 1788, 51. p., 105. §.

⁹⁴ OPINIO 1831, 352. p.

⁹⁵ KÖVY 1814b, 34–36. pp. (42).

ihoz, azonban ez sem eleme a tényállásnak.⁹⁶ Szokolay a legszentebb indulatokkal kapcsolja össze a párbajt, azonban motívumként ez sem értelmezhető.⁹⁷ Kassay szerint a mások által megsértett tisztelet vagy becsület ösztönéből keletkezik, de ennek nincsen tényállási szinten jelentősége.⁹⁸

IV.3. Elkövetők

IV.3.1. Tettesek

Az 1752. évi pátens szabályai szerint a párbaj megkezdésével a bűncselekmény befejezett, mindkét fél büntethető, így itt szükségképpen többes közreműködésről van szó. Az önállóan szabályozott eredménytelen kihívás esetében viszont a kihívó önálló tettes.⁹⁹

A Josephinában alkalmazott szabályozási technika hasonló, a párbaj megkezdésével mindkét vívó tettes lesz, de a kihívó büntetési tétele magasabb a kihívotténál. A halálos eredménynél azonban gyilkosságnak minősíti a cselekményt a törvény, így annak önálló tettese az életben maradt kihívó lesz. A német szövegváltozat szóhasználata alapján tettes csak férfi lehet.¹⁰⁰

Az 1795. évi tervezet párbaj-definíciója is szükségképpen többes közreműködést feltételez, a kiállással befejezett lesz a cselekmény. A minősített eseteknél a sértő vagy a halált okozó az önálló tettes, sui generis büntetendő viszont a kihívó, ha a párviadalra végül nem kerül sor.¹⁰¹

Az 1830. évi tervezetben is a kihívás és a párbaj megkezdése büntetendő, tehát itt is két tettes lesz, a kihívót súlyosabban rendeli büntetni. Sérüléssel vagy halálos eredménynél önálló tettesesség lehetséges csak.¹⁰²

Az 1843. évi javaslat teljes mértékben szakít a korábbi kodifikációs termékekben lefektetett elvekkel, a párbajra kihívást és a küzdelem megkezdését egyáltalán nem szankcionálja, kizárólagosan élet és testi épség elleni cselekménynek fogja fel. Ennek alapján csak a sérülés okozója lehet önálló tettes, sőt a segédekre vonatkozó szabályozás alapján a sérülést okozó segéd is önálló tettes lesz.¹⁰³

Kövy előadásiban kihívó és kihívott szerepel elkövetőként, amennyiben nem történt sérülés, akkor csak a kihívó büntetendő, halálos eredménynél a kihívott önálló tettese az emberölésnek.¹⁰⁴

Szlemenics összes könyvében leszögezi, hogy a párbaj két ember harca, tehát szükségképpen többes közreműködéssel valósítható meg, a halálos eredményű kettős viadal

⁹⁶ FABRICZY 1819, 76. p. (62).

⁹⁷ SZOKOLAY 1848, 340. p.

⁹⁸ KASSAY 1848, 30. p. (5).

⁹⁹ OSZVALDT 1864, 7–8. pp.; MOL C 11 PCP-23-I-129, 114–115. pp.

¹⁰⁰ JOSEPHINA 1788, 51–52. pp., 105–109. §; JOSEPHINA 1998, 244. p., 108. §; SONNLEITHNER 1787, 228. p. (107).

¹⁰¹ CODEX 1807, 66. p., 1–2. §; HAJDU 1971, 474. p., 1–2. §.

¹⁰² OPINIO 1831, 352–353. pp., 1. §, 3. §.

¹⁰³ JAVASLAT 1843, 42. p., 175–176. §.

¹⁰⁴ KÖVY 1814b, 34–37. pp. (42).

viszont már gyilkosságnak minősül. Az 1827. évi és az utolsó latin változatában a halálos eredmény esetén a rokoni kapcsolatban levőt rokongyilkosságért kell felelősségre vonni. A magyar változatokban már nem kifejezetten rokongyilkosságot, hanem a tettes és a passzív alany egymáshoz viszonyított helyzetét említi.¹⁰⁵

Fabriczy kötetében összekapcsolódik a becsületsértő magatartás és az abból következő párbaj, így kétféle elnevezést használ: sértő (kihívott) és sértett (kihívó). Amennyiben kétségtelen, hogy a kihívott becsületsértő magatartása megelőzte a párbajt, akkor a kihívottat kell büntetni ha nem jár sérüléssel a küzdelem. Ha sérülés vagy halálos eredmény következik be, akkor a kétségtelenül becsületsértő kihívott szándékos, a kihívó (sértett) pedig gondatlan elkövetésért felel. Fordítva kell büntetni az elkövetőket, ha nem előzte meg a kihívott részéről becsületsértés a párbajt. A szabályok megszegőjét pedig orgyilkosként kell felelősségre vonni attól függetlenül, hogy megsértette-e becsületében a másik felet vagy sem.¹⁰⁶

Szokolay felfogásában is szükségképpen többes közreműködéssel valósítható meg a cselekmény, nem tesz különbséget a vívó felek között.¹⁰⁷

Kassay is két személy küzdelmének tekinti a párbajt, így szükségképpen két tettessel kell számolni. Szlemenicshez hasonlóan jelentőséget tulajdonít a köztük levő viszonyoknak.¹⁰⁸

A tettesek vonatkozásában a vizsgált források négy kategóriába sorolhatóak. A párbajt önmagában nem büntető és nem is definiáló 1843. évi tervezetben az eredményekhez igazodva csakis önálló tettesség képzelhető el. Ahol megjelenik a definíció, vagy az adott forrás nem csak élet elleni cselekményként fogja fel a párviadalt, ott három megoldással találkozhatunk. Szokolay és Kassay nem tesz különbséget a két fél között, az 1752. évi pátens, a Josephina, az 1795. évi és 1830. évi tervezet mindkét párbajozót bünteti, azonban a kihívottat súlyosabban. Fabriczy és Kövy viszont súlyosabb eredmény nélküli párviadalnál a kihívót (sértőt) rendeli csak büntetni.

IV.3.2. Részesek

Az 1752-es pátens külön megemlíti a segédeket, valamint a lehetséges fizikai és pszichikai bűnsegédeket, akik tanáccsal vagy támogatással elősegítették a párbajt.¹⁰⁹

A Josephina a „részes-társak” kategóriáján belül két nagy csoportot különböztet meg, a szekundánsokat, valamint a bajra való kiállást vagy a kihívás elfogadását előmozdítókat, ilyennek tekintve azokat is, akik megvetéssel fenyegették a kiállni nem akaró felet.¹¹⁰ A segédek bűnsegédi magatartást fejtenek ki, az előmozdítók akár felbujtónak is tekinthetők. A megvetéssel fenyegetés pedig egy speciális – a források alapján – tipikus rábíró magatartást jelent.

¹⁰⁵ SZLEMENICS 1817, 122–123. pp. (80); SZLEMENICS 1827b, 132. p. (70); SZLEMENICS 1833, 132. p. (70); SZLEMENICS 1836, 128–129. pp. (72); SZLEMENICS 1847, 109–110. pp. (74).

¹⁰⁶ FABRICZY 1819, 76–77. pp. (62).

¹⁰⁷ SZOKOLAY 1848, 339. p.

¹⁰⁸ KASSAY 1848, 30. p. (5).

¹⁰⁹ OSZVALDT 1864, 7; MOL C 11 PCP-23-I-129, 114. p.

¹¹⁰ JOSEPHINA 1788, 53, 110–111. pp. §; SONNLEITHNER 1787, 236. p. (111).

Az 1795. évi tervezet megoldása a részesek vonatkozásában követi II. József törvénykönyvét, a segédek, a kihívásban vagy annak elfogadásában közreműködőket, valamint a megvetéssel párbajra ösztönzőket rendeli büntetni.¹¹¹

Az 1830. évi tervezet csak a büntetési tétel meghatározásánál emeli kik külön a szekundánsokat, előtte valamelyik párbajozónak segítséget nyújtóként jelöli a lehetséges bűnsegédek. Külön felbujtói magatartást nem tartalmaz a szöveg, elhagyják a korábbi tervezetben kiemelt rábírási formát.¹¹²

A párbajsegédek kapcsán az 1843. évi tervezet igen sajátos rendelkezéseket tartalmaz, két esetben büntetendő a magatartásuk. Amennyiben ők maguk valakit orozva megsebesítettek, akkor tettesként felelnek testi sértésért. Ezen kívül akkor szankcionálható a magatartásuk, ha a feleket a párviadal kezdésére ingerelték és ebből sérülés vagy halálos eredmény származott.¹¹³ Utóbbi cselekmény felbujtási magatartás, tehát úgy tűnik, hogy a szekundánsok szokásos tevékenységét, amely bűnsegédi magatartást fog át, nem rendeli büntetni a jogalkotó.

Szokolay szerint, ha már sor kerül a párbajra, akkor a segédek közreműködése inkább hasznosnak tekinthető, mert óvnak a szabályok megsértésétől. A württembergi és a szász kódex nyomán csak akkor büntetné a párbajsegédek, ha ösztönzést nyújtottak a párbajra, ha megpróbáltak békíteni, akkor inkább fel kell menteni őket.¹¹⁴

Kövy, Szlemenics, Fabriczy és Kassay nem tesz említést a segédekről és nem is tesz utalást részesi magatartásokra.

V. A párbaj szabályozási változatai a hazai büntetőjogban

Az elemzés eredményeképpen megállapíthatjuk, hogy a hazai büntetőjogi felfogásban a 18. század közepétől – két kivételtől (Gochetz, Vuchetich) eltekintve – a párviadal büntetendő cselekményként jelen van. Az utalás rövidsége miatt Huszty, Bodó és Henfner szövege nem illeszthető be egy rendszerbe, így vizsgált forrásokban négyféle szabályozási modell mutatható ki:

1. A párviadal átmeneti bűncselekmény az élet elleni és a testi épséget sértő bűncselekmények között, a párbajra mint szituációs elemre tekintettel különíti el a jogalkotó, azonban visszautal az ölési cselekményekre és a testi sértésre. A felek előzetes meg egyezése és a szabályoktól való eltérés alapján határozza meg a bűnösségi alakzatokat. Ebben a koncepcióban a párbaj önmagában nem büntetendő, így a cselekmény kizárólag individuális jogtárgyat (élet, testi épség) sért, materiális bűncselekmény, és kizárólag önálló tettes valósíthatja meg. Az 1843. évi javaslat ezt a kevésbé indokolható és a kódex egészébe nehezen illeszkedő megoldást választja.

2. A párbaj állam elleni bűncselekmény, azonban az eredmények miatt az élet és testi épség elleni bűncselekményekkel mutat kapcsolatot. A küzdelem is büntetendő, szűk-

¹¹¹ CODEX 1807, 66. p., 1–3. §; HAJDU 1971, 474. p., 1–3. §.

¹¹² OPINIO 1831, 352–353. pp., 2–3. §.

¹¹³ JAVASLAT 1843, 42. p., 176. §.

¹¹⁴ SZOKOLAY 1848, 340. p.

ségképpen többes tettességgel valósítható meg az alapeset, a minősített esetek a vélemezett csekélyebb bűnösség miatt kisebb büntetést vonnak maguk után, mint az emberölésnél vagy a testi sértésnél. Ez a külön szabályozás racionális indokát figyelembe vévő felfogás Szokolay kötetére jellemző.

3. A párviadal összekapcsolódik a kiváltó becsületsértéssel, ennek megfelelően az élet és testi épség, a jogszolgáltatás rendje és a becsület egyszerre képezi ennek a bűncselekmény-komplexumnak a jogi tárgyát. A kihívás „jogosságához” igazodik, hogy melyik felet miért és hogyan lehet büntetni, sőt itt egy sajátos bűnösség-felfogás is felmerül. Fabriczy Sámuel ezzel a koncepcióval próbálja a jogalkotás hiányosságait kipótolni.

4. A párhaj két – forrásonként eltérő hangsúllyal jelen lévő – jogi tárggyal rendelkező bűncselekmény, így az emberi élet és testi épség mellett az állam szabályos működését, az igazságszolgáltatás rendjét is védelem alá helyezi. Ebből következik, hogy a párviadalra kiállítás is büntetendő, így immateriális az alapesete. Szükségképpen többes közreműködéssel valósítható meg, a források a kihívót minden esetben és súlyosabban rendelik büntetni. A sértő eredménnyel járó minősített esetek részben az élet és testi épség elleni bűncselekményekhez igazodnak, de a büntetések a sértett beleegyezése miatt általában enyhébbek. Ezt a koncepciót követi etatista alapállásból az 1752. évi pátens, a Josephina, az 1795. évi és az 1830. évi tervezet, inkább az individuális jogi tárgy védelmére koncentrált viszont Szlemenics, Kövy és Kassay.

A fenti csoportosítás alapján megállapíthatjuk, hogy a párviadal az élet és testi épség elleni bűncselekmények között rendszeridegen, ugyanis nemcsak a védett jogi tárgya tér el, hanem a tényállás felépítése, helyenként a bűnösségi koncepció és az elkövetőkre vonatkozó szabályok is különböznek. A vizsgált források arra utalnak, hogy a hazai büntetőjogi felfogás az állam jogszolgáltatási monopóliumának védelmére hivatott tényállásnak tekinti a 19. század közepéig a párhaj.